

HÂLİDİYYE TARİKATININ ENDONEZYA'YA GİRİŞİ HAKKINDA

BAZI NOTLAR

Werner KRAUS

Çev.: Abdurrahman MEMİŞ¹

Hâlidiyye (Nakşbendiyye) tarikatı, Endonezya'daki en güçlü ve en yaygın tarikattir. Buradaki Nakşbendiyye tarikatı Hâlidiyye, Mazhariyye, Samaniyye ve Kadiriyye gibi farklı tarikat anlayışlarını bünyesinde barındıran bir özelliğe sahiptir.

Buradaki yapısal durum, Hâlidiyye ve Mazhariyye Nakşbendiyye'nin farklı silsile geleneklerine aittir. Kadiriye tarikatı yaklaşık 80 yıl önce Batı Sumatra'da gelişen Nakşbendiyye tarikatının Hâlidiyye ve Samaniye kolunun ortak özelliklerini yansıtır. Sanki Nakşbendiyye'nin Batı Borneo'da Şeyh Ahmet Katip Sambasi tarafından kurulan bir kolu gibidir.

Nakşbendiyye tarikatının Endonezya'da XVII. Yüzyıldan itibaren var olduğu, bilinmektedir.² Bu durum Nakşbendiyye tarikatı içinde yetişmiş olan Abdurrauf Singkel ve Şeyh Yusuf Makassari'nin yazdığı eserlerin yanı sıra tarikata ait birçok el yazması kitapta anlatılmıştır.³ Bu eserlerde verilen bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Nakşbendiyye Endonezya'da oldukça tanınan bir tarikattir. Fakat Nakşbendiyyenin Endonezya'da değişik kollara ayrıldığına dair herhangi bir bilgi yoktur. Ayrıca, XIX. yy'dan önceki Nakşbendîlerin durumları hakkında bilgi alabileceğimiz silsile bilgileri de yoktur. Sadece Şeyh Yusuf Makassari ve Şeyh Abdurrauf Singkel, Endonezya'da Halvetiyye'nin kurucuları olarak bilinirler. Fakat bu iki şeyh talebelerinin hiçbirine Nakşbendiyye tarikatından icâzet vermemişlerdir.

Akla neden böyle olduğuyla ilgili sorular gelebilir. Fakat 1642 ve 1661 yılları arasında Mekke ve Medine'de yaşamış olan ve Endonezya'da İslâm'ın geniş alanlara yayılmasını sağlayan Şeyh Abdurrauf gibi kişiler Nakşbendiyye tarikatını benimsememiştir. Çünkü Nakşbendiyye'nin Endonezya'ya girişi bazı

---

1 Dr., Üsküdar Avni Başman İ.Ö.O. Müdürü

2 Bu araştırmada sadece Endonezya'nın şu anki durumunu değil, ayrıca Güneydoğu Asya'daki tüm Malay Müslüman dünyasını karşılaştırmak için yer almıştır.

3 Bk. Van Ronkel, "Een Maleisch getuigenis over den weg des Islam in Sumatra", Bijdragen tot de Taal, Land en Volkenkunde van Nederlandsch Indie, (BKI) 1919, s.75.

karşıklıklara sebep oldu. Endonezyalılar daha çok gelişmiş olan Nakşbendiyye tarikatını tanımak yerine çoğunluğun yaptığı gibi Şattariyye tarikatına bağlı kalmayı tercih etti.

Kanaatimizce bunun sebebi Mekke'nin kutsallık arz eden durumu ve bölgede Ahmed el-Kusaski ve İbrahim el-Kurani dışında bilinen başka ünlü bir şahsiyetin olmamasıdır.

Şeyh Abdurrauf 1643 hac mevsiminde Mekke'ye ulaşmıştır. Bir sene sonra hocası şeyh Taceddin Sambhali vefat etmiştir. Şeyh Baki Billah'ın öğrencisi olarak bildiğimiz Taceddin Ahmed el-Sirhindi'ye karşı açıkça tavır almış ve birçok âlim onun tarikatını kabul etmiştir. Taceddin hiçbir zaman Ahmad Sirhindi'nin öğretilerini kabul etmemiştir.⁴

Şeyh Yusuf 1644 hac mevsiminde Mekke'de bulunmuştur.⁵ Onun kaleme aldığı *Tuhfetü'l-labih ve Sefinetü'n-necat* adlı eserlerde Şeyh Taceddin'in öğretileri ve fikirlerinden etkilendiği açıkça görülmektedir. (Kitapların her ikisi Cakarta'daki Pusat müzesindedir).⁶

Fakat Abdurrauf hocaları Ahmed Kushashi ve İbrahim el-Kurani'den etkilenenmeden önce Nakşbendî-Müceddidi hareketi Şeyh Adem Banuri tarafından başlatılmıştı. O özgür bir şekilde tasavvuf felsefesi dersi verirken Ahmed Kushashi'nin muhalefetiyle karşılaştı.

Rizvi, bu konuda şunları söyler: "Şeyh Adem Bunuri Mekke ve Medine'de bulunan âlimlerle konuşurken, Hz. Muhammed'in kabrinin Kâbe'den üstün olduğunu söylemiştir. Şeyh Ahmed Kushashi'nin huzurunda Şeyh Adem'den söylediklerinin ispatı istenmiş, cevap olarak; peygamberin Kâbe'nin önünde secdeye vardığı, Kâbe'nin sadece bir beton ve çatılardan oluşmadığı, gerçekliğin insan zekası için anlaşılabilir olduğunu belirtmiştir.

Şeyh Ahmed Kushashi Şeyh Adem'in söylediklerini reddetmiştir. Sebeplerini şöyle sıralamıştır:

- 1- Müslümanlar Hazreti Muhammed'in tüm yaratılmışlardan daha üstün olduğunda hemfikirdir.
1. Kâbe'nin öneminin inkar edilmesi, Kuran'ın birçok âyetinde yer alan emirlerin inkarıyla aynı anlama gelmektedir. Kâbe'yi tanımayanları ulema imansız olarak görür. Kim ki Kâbe'nin önemini inkar eder onlara da imansız denir.
2. 3-Kâbe'ye taş demek Allah'ın evine hakarettir ve kim bu şekilde Kâbe'yi

4 S.A.A Rizvi, *A History of Sufizm in İndia*, Yeni Delhi 1983, c.II, ss.336 – 338.

5 G.W.J. Drewes, "Sjeh Joesoep Makasar, Java 1926, c.VI, s.85.

6 S.A.A Rizvi, *age*, c. II, s.336.

küçük görürse o kişi imansızdır. ⁷

3. Ahmed Kushashî'nin bu itirazları ve diğer tüm görüşlerinin yer aldığı bir kitap kaleme alındı. Daha sonra sınıf arkadaşı ve Abdurrauf'un hocası İbrahim Kurani, ayrıca Abdurrauf'un sınıf arkadaşı ve şahsi arkadaşı Muammed bin Abdurresul Berzenci, Müceddidiyyenin kurucusu İmâm-ı Rabbânî ve onun görüşlerine hücum katıldı.⁸ Kaleme alınan birçok kitapta İmâm-ı Rabbânî'nin **Mektubât'**ında yer alan görüşlerin hemen hemen tamamı reddedildi. ⁹

Bu şartlar altında Abdurrauf'un bu tartışmalardan etkilenmediği açıkça anlaşılabilir. Oldukça uzlaşıcı bir kişilikte olduğu için bu tartışmalara girmemiştir. Hindistan'ın yeniden Müslümanlaştırılması'nda büyük rol oynayan Müceddidiyye, Sumatra ve Java'nın Müslümanlaştırılması'nda aynı etki gücüne ulaşamamıştır.

HÂLİDİYYE'NİN 19. Y.Y.'DA (ENDONEZYADA) BAŞLAYIŞI

Nakşebendînin Hâlidîyye kolunu Malay dünyasına tanıtan Batı Sumatra Simabur'dan Şeyh İsmail Minangkabau'dur. Şeyh İsmail kutsal topraklara 1820 ya da 1830 yılı başlarında gitti ve Mekke'de 1275/1857 yılında vefat etti. XIX. yy. ilk yarısında Mekke'de malay cemiyetinin seçkin kişilerinden biriydi ve onu tabî ki sadece insanların anlattıkları kadar tanıyan Shouck Hurgronje onun için " az buçuk biligili ve çok fanatik" diyordu.¹⁰

Ne yazık ki hayatı hakkında bilgi çok azdır. Fakat açık olan şudur ki o, Haliddiye tarikatına Şeyh Abdüllah el-Erzincani (Mevlânâ Halid'in iki halifesinden biri) tarafından kabul edilmiştir. Hüseyin bin Ahmed ed-Duseri'nin *er-Rahmetü'l-habita fi zikri ismi'z-Zât ve'r-Râbita* adını verdiği kitabında İsmail Minangkabau'nun¹¹ el-Erzincani'nin öğrencisi olduğu belirtilmiştir. İsmail Minangkabau'nun Abdüllah el-Erzincani'nin müridi olduğu Batı Sumatra'lı Tamah Datar Barulak'ın *Silsile* adlı eserinde yazılıdır. ¹²

Tarikatı Muhammed Tahir Borulak, İsmail Minangkabau'dan, o'da Abdüllah Erzincani'den o'da Mevlânâ Halid-i Bağdadî'den almıştır. Bu Silsile,

7 Age, c.II, ss.339.

8 D.A. Rinkes, *Abdoerraoef van Singkel*, Heerenveen 1909, s. 30.

9 Yohanan Friedman, *Shaykh Ahmad Sihri*, Montreal 1991, ss. 98-99.

10 Snouck Hurgronje, *Mekka*, The Hauge 1889, c.II, s.355.

11 Yukarıda verilen durumlar ve bibliyografik veriler Şeyh İsmail Minangkabawi ve Muhammed Shaghir Abdüllah'tan temin edilmiştir.

12 Buya Saharuddin Sâlimpaung Nakşebendî şeyhi ile karşılaşması. 1273 tarihi Barulak'ta Muhammed Tahir'in mezarına işlenmiştir.

Sumatra'daki Hâlidî Silsilesidir ve bu bilgiler Şeyh İsmail'in asıl memleketi olan Simabur'da bile bilinmektedir. Belki o, sırf bu nedenle hiç batı Sumatra'ya dönmemiştir.

Şeyh Abdüllah Erzincani, anlaşıldığı kadarıyla onu, iki yardımcısından biri olan Süleyman el- Kırımı'nın yanına göndermiş ve İsmail Minangkabau ondan çok etkilenmiştir.¹³ İsmail Minangkabau vefat ettikten sonra Süleyman el- Kırımı Şeyh Süleyman el- Zühdi'yi kendine halife tayin etmiştir. Süleyman el- Zühdi XIX. yy. 2. yarısında Mekke'de Java'lı öğrenciler tarafından sevilen bir mürşit durumuna gelmiştir. Çok sayıda Malaylıyı Hâlidîyye tarikatına kabul etti.¹⁴

Görülüyor ki Şeyh İsmail Güneydoğu Asya'ya sadece bir kez gitmiştir. 1856 yılında Singapur'a gitti ve orada İbrahim tarafından çok samimi karşılandı. Riau'nın mahalli tarih kitabı olan *Tuhfetü'n- Nefis* adlı eserde bu olay şöyle anlatılır:

"Bir süre sonra Javalı öğrencilerin en bilginlerinden biri olan Şeyh İsmail Singapur'a geldi ve Temmengung İbrahim'de kaldı. O, Yang Dipertuan Muda Raja Ali'ye Riau'ya gelmek istediğini bildiren bir mektup gönderdi. Şeyh İsmail'in geleceğini duyan Yang Dipertan Muda çok sevindi ve ondan akrabalarına bahsetti. Onu karşıladı İsmail daha sonra mahkemelerin yapıldığı yere götürüldü. Her gün Prensler ve ileri gelenler toplanıp ona Hukuki açıdan İslâm'a göre doğruların neler olduğu ve nelere izin verilip nelerin yasaklandığı hakkında sorular soruyorlardı.

Şeyh İsmail aynı zamanda Yang Dipertman Muda'nın erkek kardeşi Engku Haji Abdüllah ve Engku Hji Ali'ye birkaç küçük kitap verdi. Kitapta Hz. Muhammed, kardeşlik ve dinin emirleri hakkında bilgiler vardı. Çünkü zamanı çok kısaydı. Ardından Yang Dipertan Muda Nakşî tarikatına girdi. Penyangatin bütün prensleri tasavvufu öğrendiler. Her Cuma ve Salı günleri toplanıp Hatm-i Hacegan ve günlük ibadetleri yapıyorlardı.¹⁵

Şeyh İsmail sürekli Singapur ve Riau arasında gitti geldi. Bir kez Kedah'a gitti fakat tekrar Riau'ya döndü. Orada Lord Abd el – Raysid'in kızıyla evlendi. Muhammed Nur adında bir oğlu oldu. Bir süre sonra ailesini alarak Mekke'ye döndü. Yang Dipertan, Muda bazı ihtiyaçlarını karşıladı, maddi yardım-

13 Süleyman Zühdi, *Mecmuatü'r-resâil*, s.19.

14 Belki de Süleyman ez-Zühdi Şafii idi ya da en azından doğu Hintlilerle ailesel bağı vardı. *Mecmuatü'r-resâil* adlı eserinde de belirttiği gibi Nakşebendîyye tarikatına girmek için izin istediğinde sakalı olmadığını için reddedildi. Süleyman ez- Zühdi şeyhine kendisinin bir Şafii olduğunu ve Şafiilerin asla sakal bırakmadığını söyledi ve sonra tarikata kabul edildi.

15 Raja Ali Haji İbn Ahmed, *The Precious Gift*, Oxford Üniversitesi Yay., 1982, s.285.

da bulundu.¹⁶

Şeyh İsmail bunun yanında Singapur'dan gelen çok sayıda kişiyi tarikata kazandırdı. Bu durum Şeyh İbn Samir'i kışkılandırdı. Böylece Şeyh İsmail'e karşı Anti-Nakşî polemikler başlamış oldu.¹⁷

Hollanda'lı yazar Holle'e göre İsmail Minangkabau 1880 yılında bir kitap yazmış ve bütün Java ve Sumatra'ya dağıtmıştır.¹⁸ Holle ona basit bir kitap der ve kısa bir özet verir. Bu tanımlanamayan kitabın yanı sıra Şeyh İsmail başka bir kitap daha yazmıştır. Adı "*Kifâyetü'l-gulam*" adlı bu kitap Singapur'da basılmış olup Hâlidîler tarafından okunmaktadır.¹⁹

Singapur'un yanı sıra Malay dünyasındaki ilk Nakşî merkezleri Batı Sumatra (Minangkabau), Doğu Sumatra (Langkat), Riau, Batı ve Orta Java'dır.

BATI SUMATRA'DA HALİDİYYE TARİKATI

Yukarıda söylediğimiz gibi Şeyh İsmail, ülkesi Minangkabau'ya hiç dönmedi. Fakat memleketinde çok sayıda müridi vardı. İslâmi yenilik hareketinin çok etkili olduğu Minangkabau'da padri hareketi (Padri Şeyh İsmail'in ilk hocasıdır.)²⁰ o dönemde Mekke'ye çok sayıda hacı gönderdi. Padriciler politik olarak Hollandalılar tarafından mağlup edildi. Ama kültür olarak günümüze Hâlidîyye olarak taşınmıştır. Bu yüzden kuşkusuz önceki padri taraftarları şimdi Hâlidî olmuş ve müridler uluslararası Nakşî-Hâlidîyye tarikatına katılmışlardır.

Alman bir yazara göre, Minangkabau'da ilk Nakşebendî şeyhinin Şeyh Barulak'tır (Muhammed Tahir Barulak(1273/1855)).²¹

Sumatra'da açılan Hâlidî okuluna nüfusun altıda biri devam etmektedir.²² Muhammed Tahir Barulak Şeyh İsmail Minangkabau'nun talebesi ve halifesidir. Mezarı Barulak'tadır.²³

Bununla birlikte 19. yüzyılda Batı Sumatra'da 3 tane daha Hâlidî merkezi

16 Age, s. 287.

17 B. Schrieke, "Bijdrage tot de Bibliografie van de huidige godsdienstige beweging ter Sumatra's Westkust", 1919/21, ss.266-267.

18 K.F. Holle, "Mededeelingen over de devotie der Naqşibendijah in den Nederland Indischen Archipel", 1886, ss. 67-81.

19 Bir nüshası Malezya Üniversitesi kütüphanesinde mevcuttur.

20 B. Schrieke, age, s. 266.

21 A.W.P. Verkerk Pistorius, "Depriester en zijn invloed op de samenleving in de Padangsche Bovenlanden", (Tijdschrift voor Nederlands-İndie içinde) 1869, c.III, s. 450.

22 Verkerk Pistorius bize "Tarikat"ın yeni geleneği Sülûk ve Ramazan'ın başlangıcıyla ilgili bilgiler verir. Bütün bu özellikler 19. yüzyılda Sumatra'da Nakşebendîliğin belirgin özellikleriydi.

23 Aynı yer.

faaliyet göstermiştir.. Agam'da Jangkih, Bonjul'da Kumpulan, Limapuluh Koto'da Batı Hanpar ve Ampat Agam'da ki din okulu yüksek yerlerde Hâlidîlerin ana dergahı oldu. Batı Sumatra sahillerinde yaşayan insanlar Hâlidîliği kastederken sadece "Agaman Jangkih" (Jangkih Dini) tabirini kullandılar.²⁴

Surau bölgesinin şeyhi Süleyman Efendi, Süleyman zühdi ya da Şeyh Jabal Oubiz'den icâzet alan Celaleddin Tuanku Jangkih idi. Celaleddin Şeyh Fagir Sagır'ın oğlu ya da yeğenydi.²⁵ Minangkabau'da ki başka bir Nakşî-Hâlidî merkezi Limapuluh Koto bölgesinde Batu Hampar idi.²⁶

1840 da Şeyh Abdurrahman tarafından kuruldu. Abdurrahman'ın icâzeti kimden aldığı bilinmemektedir. Kendisi 1840'da Minangkabau'ya dönmüştür.²⁷ O zaman Şeyh İsmail icâzeti, Şeyh Abdüllah Erzincani'nin aldığı mürşitlerden'de olmuş olabilir. Batu Hampar 1886'da Minangkabau'da en meşhur ve en büyük dini okuldu.²⁸ Bu güne kadar en önemli İslâm merkezi olarak kalmıştır. Şeyh Abdurrahman'ın torunlarından Muhammed Atar yıllarca Endonezya Cumhuriyeti başkan yardımcılığı yaptı.²⁹

Minangkabau'da 3. Nakşî-Hâlidî okulu Kumpulan dini okuludur. Bu okul 1915'de vefat eden ve vefatından önce de bir efsane olarak tanınan Mevlânâ Şeyh İbrahim el-Hâlidî tarafından kuruldu. 1890 civarında Minangkabau'nun önemli bölgelerinde 12'si Şettariyye, 1 tanesi Muhammediyye ve 44'ü Nakşîlere ait çok sayıda dergah bulunmaktaydı. İleri gelen bir çok âliminde dahil olduğu bu oluşumda en itibarlı durum Hâlidî olmaktı. İnsanlar Hâlidî eğitimini daha iyi hizmet verdiklerinden dolayı tercih ettikleri için bölgede bulunan "adapriest" okulları iş yapamaz oldu ve dini okul yönetiminin çoğu Nakşî-Hâlidîlerin eline geçti. Hâlidîlik, elit tabakanın dini ideolojisi oldu.

Batı Sumatra Jawa dışında özel Batı Hint şirketlerinden sonra Hollanda koloni kuvvetleri tarafından işgal edildi. Siyasi ve ekonomik sorunlar ortaya çıktı. Bu durum Hâlidîliğin ideoloji ve kültür olarak çok sağlam bir yapıya kavuşmasına sebep oldu. Kültür karışıklıkları yanı sıra bu yeni grup(Hollanda koloni kuvvetleri) dışta deneyim sahibiydi. Hollanda ile olan yakın ilişkiler batının gelişmiş kültür ve teknolojisinin tanınması yanında doğu toplumlarının

24 B. Schrieke, *age*, s. 264.

25 J.J. de Hollander, *Şeyh Celaleddin*, Leiden 1857.

26 İsmail Minangkabau iyi bir Müslüman olmak için 2 şarttan bahseder.1) Yeterli dini bilgi. 2) Tarikatta müridin şeyhine verdiği önem.

27 Şeyh Abdurrahman, *Rivâyetü'l-hicab*, ss.1-14.

28 Aynı yer.

29 Aynı yer.

geri olduğunun fark edilmesini sağladı. Ağır başlı rasyonel Nakşî-Hâlidîler diğer tarikatlardan farklı olarak dine olan bağlılıkları ve Ortodokslar üzerindeki baskısıyla geleneksel Minangkabau İslâm çerçevesinden çıkmanın iyi bir yol olacağını gösterdi.³⁰

Hâlidîler Minangkabau'da XIX.yy.ın sonuna kadar hiçbir isyan hareketiyle karşılaşmadı.1908'de Hâlidîlerden yüksek vergiler ve devletin isteklerini yerine getirmeleri ve Hollanda'yı "Garantör ve Otorite" olarak görmeleri istendi.

MANDALİNG'DE KUZEY SUMATRA'DA VE ACEH'DE HÂLİDİYYE TARİKATI

Mandaling XIX. yy'da İslâmiyeti kabul etmiştir. Onların İslâm'ı kabul etmesinde Hâlidîler önemli bir rol oynamıştır. Hâlidîyye'yi Hutapunkt ve Kotanopan'da Şeyh Süleyman el-Hâlidî tanıtmıştır. Şeyh Süleyman hayatı boyunca bir veli olarak tanınmıştır. Kabri Mandaling'in en önemli merkezindedir. Şeyh Süleyman Abdülvahab Rokan 'la beraber faaliyet göstermiştir ve onu Mekke'de Şeyh Süleyman Zühdi'ye göndermiştir. 1875'lerde Şeyh Süleyman Hutapunkt'a döndü ve tarikatını tüm Mandaling'e yaydı. Mandaling'te bulunan bir Hollandalı 1890'da yazdığı bir raporda hemen hemen tüm papazların Hâlidîyye'ye tabi olduğunu ve bu kardeşliği Ortodokslardan biri gibi gösterdiklerini belirtmiştir.

Şeyh Süleyman'dan başka Şeyh Abdülmenam'da orada Abdülvahab'ın halifesi olarak Halidîyye'yi yayanlardandır. Bu tarikat bu bölgede hem ulema, hem yerli idareciler hem de elit tabaka arasında yayılmıştır.³¹

Şeyh Abdülvahab'ın yaşantısı birçok eserde bulunur. Fakat gerçek bilgilere ulaşmak her zaman çok kolay değildir. Doğum tarihi hakkında değişik rivâyetler vardır. 1811, 1817, 1826, 1830, 1926'da vefat ettiği için rivâyetlerdeki tarihleri mantıklı görülmemektedir. Danau Runda, Rokan Tengah, Riaau 'da doğmuştur. Babasının Siak hanedan ailesiyle akrabalığı vardır. Annesi de Lankat hanedan ailesiyle akrabadır. Tambusi ve Malaya'da bazı öğretmenlerle çalıştıktan sonra 1863'te Mekke'ye gitti. Şeyh Süleyman onu Sumatrada (Aceh'den Palambang'a kadar) halife ilan etti. 1869'da Mekke'den ayrıldı memleketine döndü. Önce Siak'a yerleşmiş sonra Langkat şehriyle bağlantı kurmuştur.

Lankat komşuları Deli, serdang, Asahan ve Siak gibi pek önemli bir beylik (prenslik) değildi. Fakat, XIX. yy. ikinci yarısı bu bölgeye değişiklik getirdi.

30 S. Van Ronkel, *Rapport*, Betreffende de Godsdienstige Verschijnselen ter Sumatra's Westkust, Batavia 1916, s. 14.

31 Report Van Hasselt, *age*, s.14.

Tütün ve diğer tarımsal ürünlerin gelmesi, petrol alanlarının keşfedilmesi Lankat, ve Deli'de ekonomik, sosyal ve politik değişikliklere yol açmıştır. Lankat Raja'sı Hintlilerin en zengini oldu. Pozisyonu Alman oyunlarıyla feodal lord olarak güçlendirildi. Bu zor durumda İslâm çok önemli bir rol oynadı. Bu parçalanmış bölgede Hâlidîyye tarikatının gücü büyük bir avantaj sağladı.

1300/1883 yılı gelecek vaad eden bir yıl oldu. Şeyh Abdülvahab Rokan, Langkat Rajası tarafından desteklenen Babü's-selam'ı kurdu. Babü's-selam kısa zamanda büyüdü ve kuzey din merkezi Sumatra'da gelişti. Grup üyeleri öğretmen, öğrenci ve çiftçilerden oluşuyordu

JAVA'DA HÂLİDİYYE TARİKATI

Elimizdeki bilgilere göre java'daki ihvanlık Sumatrada'ki kadar iyi değildir. İlk bilgi 1871'de Penghulu / Cantur'da vardır. Bu, Cantur'da icra edilen bir sülûk törenini anlatır. Bu olgu ile polis, şef, avukat gibi devlet memuru gibi kişiler daha çok ilgilenmiştir. Bu törende verilen mesaj " Mutlaka Allah'a döneceğini unutmamalısın." Şeklinde dir.

1852'lerde devletin şüphe ve merakından ihvanlığın varlığı ortaya çıktı. Cantur'daki yüksek mevkili birine göre Batı java'daki Hâlidî liderleri Hacı Abdusselam ve Hacı Abung'dur. Batı Java'daki ilk Nakşîler Şeyh İsmail Minangkabau'nun öğrencileridir. İsmail Minangkabau'nun kitabı ile Şeyh Süleyman Efendi'nin yazdığı kitaplar çok tanınır. Bu kitaplar daha liberal ortamı olan Singapur'da basılıp diğer bölgelere gönderiliyordu.³²

1885'te polis Singapur'dan birkaç dini kitapla geldiği için Batavia Cantur'lu üç Nakşî'yi tutuklamıştır. 1880'li yıllarda Batı Java'da Nakşî ve Kadiri tarikatı daha çok yayıldı. Bunun en büyük sebebi Mekke'den gelen büyük bir mürid ve Allah'ın velisi olarak görülen Abdülkerim Banden'in âlimler arasında bulunmasıydı. Nakşî liderlerinden biri olan Şeyh Abdülkadir Semarang 1881'de Yogyakarta'ya Hâlidîyye tarikatını yaymak için gitmişse de kısa sürede şehri terk etmek zorunda kalmış ve başarılı olamamıştır. Otoriteler geceleri ve şehrin ana camilerinden birinde kapalı kapılar ardında toplu zikir yapmalarına sinirlenmişlerdir.

Tüm bunlar gösteriyor ki Sumatra'da Nakşebendîlik (Hâlidîyye) serbestçe yayılmış fakat azda olsa başlangıçta Java'da yayılması sınırlı olmuştur. Tarikat sürekli engellerle karşılaşmıştır. Orta Java hacıları Mekke'den tarikat üyeleri olarak dönmüşlerdir. Bu yüzden biliyoruz ki 1889 yılında Danyamus bölgesin-

32 N.D.Schuurmans," De Tariqah Naqşibandijjah op Java", *Nederlandsch Zendingstijdschrift* içinde, 1890, c. II, ss.269 – 274.

de dokuz Nakşî şeyhliği kurulmuştur. En önemli şahsiyetlerden biri Mekke'de icâzet almış olan Muhammed İlyas'tır. Kedu'da 1881 yılında 13 Nakşî şeyhliği kurmuştur. Aralarında en çok bilinen Semerang'dan Şeyh Abdülkadir'den ve Mekke'den Süleyman Efendiden icâzet alan Magelan'lı Hacı Hasan'dır. Kyai Abdü'l-celil Tegalsari orta Java'da Süleyman Zühdi'nin halifesiydi. Fakat Süleyman Zühdi kendisine Java'ya dönmesi ve orada tarikatı yaymasını emretti.

Sonuç

Bu araştırma gösteriyor ki Hâlidîyye tarikatı 19. yüzyılın ortalarında doğu Hint takımadalarına ulaşmış ve 20 yıl içinde Sumatra ve Java'ya yayılmıştır. Aynı yüzyıl içerisinde tarikat tam yerleşmiş ve Hâlidî tarikatı üyesi olmak birçok bölgede iyi bir Müslüman olmaya eş tutulmuştur. Bir taraftan Nakşîlik (Hâlidîlik) İslâm'ın gelişmesine bir vasıta ve İslâmî bir reform hareketi olarak algılanmıştır. Tarikat, Selefiyye'nin devamı için gerekli görülmüştür. Sosyolojik olarak ise, elit tabakalarda dinin ifadesi ve bazı bölgelerde toplumsal bütünlük için bir kuvvet gözüyle bakılmıştır. Hollandalılar büyük bir kaygıyla baksalar ve potansiyel politik bir düşman olarak görseler de Endonezya'da Hâlidîyye politik olaylarda çok az yer almıştır. Bugün de Nakşîbendî Hâlidîyye Endonezya'da en kuvvetli tarikattır ve sosyal rolü giderek artmaktadır.